

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ד ח ק ב . . . , ד ח ק א ת , ד ח ק ע ל — הפציר פייס.
 "ויפצר בו ויקח" (בראשית לג, יא) תרגמו יונתן: ודחק ביה
 וקבל. במשמעות קרובה תרגם ירושלמי את הכתוב "ויפצר במ
 מאד" (שם יח, ג) — ופייס בהום לחדא. במשמעות זו יוכנו
 יפה המאמרות: דוחקת בו לשאת את בת אחותו (ירושלמי יבמות
 יג ע"ג); נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי בר' אליעזר ואמר: פתח
 ודרוש! אמר לו: איני יכול לפתוח. דחק עליו ודחקהו
 התלמידים, עמד ופתח ודרש (אבות דר' נתן, נוסחא א, פרק ו).
 שימוש נכון בשורש עשה עגנון: "פירסה רבקה מפה על השולחן
 ודחקה על יצחק שיאכל" (תמול שלשום, עמ' 514).
 בעלי המילונים העלו משמעויות קרובות לפועל זה "האיץ,
 זירז", אך לא את המשמעות העיקרית "הפציר, פייס".

ר א ו ב ן ס י ו ו ן

'מכתב' מארץ-ישראל בשנת תרס"ה

לזכר א' אבן-שושן ז"ל

בבקשי חומר תיעודי, המשקף את התפתחותה המפתיעה
 של העברית החיה, הפורצת גדרים, המתחדשת בארץ בתקופת
 העלייה השנייה (תרס"ד-תרע"ד), לא מצאתי לתכלית זו טוב
 מ'מכתב' שפרסם ישראל איתן ב'המעורר', ירחונו של י"ח
 בָּרָנָה, שיצא בקביעות, במשך שנתיים, בלונדון. המכתב, שנכתב
 בתרס"ה, נתפרסם ב'המעורר' חוברת ז', שנה שנייה, תרס"ו.

ישראל איתן, תרמ"ה-תרצ"ו, מורה, סופר עברי ובלשן, יליד פולין, עלה לארץ ככל הנראה בתרס"ה, לאחר שהשלים את לימודיו בבית ספר תיכון, וקצת באוניברסיטה, בצרפת. כאן הורה בבתי ספר ביבנאל ובראשון לציון. בתרס"ח נסע לצרפת כדי לסיים את לימודיו, ובתרע"ב חזר לארץ. כאן נבחר לנעד הלשון העברית והיה חבר פעיל בו. הוא הורה בגימנסיה העברית בירושלים עד שנסגרה במלחמת העולם הראשונה. אז עבר לךמשק ולימד שם בבית הספר לבנים של הקהילה היהודית. עם תום המלחמה חזר לארץ, ובתרפ"א יצא לארצות הברית ושם השתלם בלשונות שמיות. הורה עברית ומקרא בבית המדרש למורים היהודי שבפיטסבורג, וכן עברית, ערבית והיסטוריה יהודית במוסדות חינוך גבוהים וכלליים בפיטסבורג. בראשית צעדיו בספרות פרסם שירים ותיאורי נוף בכתבי העת של העלייה השנייה, ואחר כך פרסם מאמרים ומחקרים בענייני לשון בעברית, אנגלית וצרפתית, וכן תרגומים לעברית מספרות צרפת (על פי הלקסיקון לספרות העברית בדורות האחרונים לג' קרסל).

להלן הציור, או התיאור, הנקרא בפי ישראל איתן בן העשרים, מכתב, פכתבו וכלשונו. הוספתי קצת ניקוד [וכן הערות קצרות ומספרים לקטעים — בסוגריים מרובעים].

גְּ לִי לְפִי ה
(מכתב מא"י)

[1.] על שפת ים פנרת פגשתי. כבת שמנה עשרה. קומתה מעט גבוהה וזקופה. שערותיה — משי צהוב, מפוזר תלתלים על

חמוקי כתפיה. להוטה אחר הקוד. — בן-תומר רענן יוצא במחולות.

- [2] פניה סגללים ושננים; לחייה ורודות-תורת; אך מתחת למצחה המאיר מקפצות הנה והנה, כשני ספירים חיים, שתי עינים פחולות, עמוקות, שקופות.
- [3] אפה ישר, ארכך, מעוגל בקצהו; דפני הנחיריים דקים ומזדעזעים לרגעים; אוהבת מאד פרחים. . .
- [4] מעבר לרקותיה מציצות שתי אזנים של ילד, אזנים קטנות ועגולות, העוצרות בעד השערות מלשטף את הפנים. התנוכים עירומים, בלי עגילים.
- [5] סנטרה תרוט [=טרוט], שטוח מעט ומלא אהדה.
- [6] על שפתיה הפרמליות [=אדומות. מלשון פרמיל (דה"י ב, ב 13)], החריפות מרפרף תמיד גחוך קל. אין חוטם עקום, אין עינים פוזלות, שימלטו מחצי לעגה.
- [7] נוחה מאד לצחוק. צחוקה חפשי, מתגלגל ועולה בסלסולים נעימים מעומק הלב.
- [8] תנועותיה מהירות. אינה נחה חמש דקות במקום אחד — עפה כחתולה מכסא לכסא, מפסא לספה.
- [9] אינה גדרנית הרבה. לובשת שמלה לא ארוכה ביותר, בלי פרחות, מבד צהבהב, המתאים אל שערותיה; חולצה מאותו הארג, מהודקת בחגורת-עור פתומה עם אבזם עגלגל של פלד אל מתנה הדק והשפיר, אשר מעולם לא עלה עליו מחוך; ופי החולצה מוכתר מסביב לצוארה-בהט בסלסולים לבנים.
- [10] רגליה קטנות, נאות ויש אשר תאמין: תבניתן העדינה מצפצפת מתוך הנעלים השחורות.
- [11] עליזה כצפור, לא אחת משליכה היאורה את כובעו של אחד הצעירים בלכתה אתו לשוח, וכי יידו שמה את מגבעתה היא — ג"כ צוחקת.
- [12] אולם יש, אשר ענן-תוגה קל יעיב פתאם את מצחה הבהיר עם

עינייה החביבות. אז תשב לה שקטה בקרן־זווית. את ראשה הנחמד תניח הצדה על הפתף. איזו מרה־שחורה שרוייה על רעמתה הצהובה ועינייה הנבוכות תועות בשמשות על פסגות ההרים או מלוות שם, בתכלת, בַּמְעַל, את העבים הקודרים, הצפים להם בעצלתיים אל קצה האופק.

[13]. אוהבת מאד לטייל על חוף האגם: שם קוטפת פרחים, מדלגת כיעלה מסלע על סלע, זורקת המימה חֶצְצִים שטוחים לעשות מהם "בְּרִיָּוִים", ומדי פעם בפעם מתערבת פריצות שחוקה עם אוֹשֶׁת הגלים הטריים ולחישת הרוח הצח. ובהביטה בפדלח הנוזל והזך את תמונתה הנפלאה — תמונת התומר הגמושה [הגמישה?], ונורה הארוך השפוך על כתפותיה פנימי זהב — אז תרגיש בעֲנַג מה מאושר הוא ארוסה.

[14]. אחד מתענוגיה הנבחרים היא הרכיבה על סוס. רֹכַבֶּת היא שלא בְּסָרְג [=אופף] של נשים, אלא דוקא פמנהג הגברים — רגל מזה ורגל מזה. ביום אביב אחד או באחר־צהריים של קיץ יעלה פתאם על לבבה לנסע לאחת המושבות לשם טיול. בלי פקפוקים הרבה תרוץ השוקה לשֹׁכֵר בהמה. אז תחפש לראשה "כְּפִיָּה" לבנה של משי והדקה אוֹתוֹ ב"עֵגֶל" להֶשְׁמֵר מפני השמש. אחרי כן תרכב, תקבע היטב את רגליה בתוך הרכובות, תדרבן את בהמתה — ואיננה! כְּבִדּוֹנָה היא דוֹהֶרֶת בשדה.

[15]. היא יודעת שהיא יפה. בשחקה בקלפים ב"שאלות ותשובות" היא רגילה לשאל גלוי ובתמימות:

[16]. — למי שערות יפות? למי מותן נאה?

[17]. בחפץ לב היא שומעת מחמאות. הליכותיה, התנהגותה, דבריה בחברת צעירים הם תמיד פשוטים וטבעיים, בלי שום טקסים, בלי פל מלאכותיות. מדברה נאווה: קולה צלול ונעים; מבטאה מדויק מאד. מתיזה היטב את ה"ריש", מבחינה בין "אלף" ל"עין", בין "חית" ל"כף" רפה, ואפילו בין "כף" דגושה ל"קוף". את ה"בית" היא מבטאת תמיד חזקה, פנהוג בגליל.

- ואולם סגנונה עני, הן במלים והן במבטאים [=פביטויים, ר' קונטרסי 'הלשון הירושלמית' לל"ע תש"ס, עמ' יז הערה 24].
- [18] היא אוהבת לקרא, אבל ספרים לא עבים, ספורים לא ארוכים, אינה יכולה לגמר את "המספנים" של ויקטור הוגו ומתענגת על ספורי מופוסן ועל שירי טשרניחובסקי.
- [19] בכל זאת מדברת היא על האהבה בתמימות של ילד. אין לה נסיון בחיים. אינה רואה את הנגוד העצום שיש בין המציאות הטבעית ובין החובה המוסרית.
- [20] שלשה דברים היא אוהבת: ארץ-ישראל, השפה העברית וצעירים יפים. יש מוסיפים גם את ארוסה. על כל פנים היא מאמינה ש צ ר יך לאהב את הארוס.
- [21] כל הוץ תתן לשמע מנגנים על העוגב. שעות שלמות תוכל לשבת, ראשה נשען על פפות ידיה, נתמכות במפרקיהן ובשלחן, מקשיבה אל השירים הערביים, הערבים והמונוטונים, המשתפכים בסופות-צלילים מן המיתרים.
- [22] כשמנגנים נגון עלו מיד היא קופצת ממקומה ופוזמת בקול צלול וצוהל ומרימה ידה הימנית מול אזנה ומלוה את העוגב בקשקוש אצבעותיה, לוחצת ראש האמה על ראש הבֶּהֶן ומשם מחליקה אותו חיש על הצפֶּרֶן של הקמיצה מלמטה לבהן. ככה שרה ומקשקשת באצבעותיה, מקשקשת ומשמרת בעונג.
- [23] לפעמים, בשבתה במסבת רעים, היא נקרעת פתאם מהחבורה, קפיצה אחת — והנה היא יושבת אל הפסנתר, כבר פתוח הקלֶוֹיֶר [=מחברת התוים?], וכבר אצבעותיה מרצדות על המדפים [בימינו קלידים או מנענעים]. אז ימלא החדר רוח הקֶדֶש ובאוויר מתפשטים לאט לאט צלילי השיר "משאת נפשי" לְמִנָּה, השופעים להם כגלי אפרסמון משני מקורות טהורים: הפסנתר וגרונה. וכמו יד נעלמה עדינה ורכה עוברת ומרפאה לפצעי הלבבות ועיני המנגנת מרחפות בעולם של חלום. לבסוף היא קמה באנחה עמוקה:

[.24] — זה שיר נפלא מאד!

[.25] וסוגרת את הקלוייר. —

[.26] על שפת ים כנרת פגשתי אותה.

יבנאל, תרס"ה ישראל איתן.

הערות

מכתב זה מארץ-ישראל של ראשית ימי העלייה השנייה, שכתבו מורה גלילי צעיר ושומר דעת, שזיקתו ללשון העברית, המחדשת ימיה כקדם, אמיצה ביותר, רישום בחרט אָמֶן הוא, המשקף אותו שלב בהתפתחותה. הפוך בו והפוך בו, שהפול בו: מענייני מבטא ומבטא גלילי ועד ענייני שימוש מהוסס, וכנגדו נועז, במלים עתיקות ומחודשות, ועד חיפושי סגנון ובטויים ('מבטאים'), התרוצצויות בפתיב בין חסר למלא ותהיות בהלכות פיסוק. הפול על רקע הניי חדש ונוף חדש, המבקשים את ביטויים בלשון עתיקה-חדשה. בהערות שלהן הנטריוק א"ש פירושו: ה מ י ל ו ן ה ח ד ש מאת אברהם אבן-שושן, תשפ"ט; רההב"י — ראשית הרחבת הלשון בימינו מאתי, לשוננו לעם שכא-שכב, התשמ"ב. המספרים בסוגריים מריבועים מכוונים לסעיפי המכתב.

חידושי מלים

שמות תואר: [.2] ורוד — חידושו של בן-יהודה. ר' מ"מ ברההב"י עמ' יב; תורות — ר' א"ש ערך תור; כחולות — חידושו של ילין. ר' רההב"י עמ' יג. [.3] ארכרך — ר' א"ש; [.9] גדרנית = גדרנית — חידושו של בן-יהודה. ר' רההב"י עמ' ט; צהבהב — ר' א"ש; פתומה — חידושו של ילין. ר' רההב"י עמ' יד. [.13] טרניים — חידושו של

בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' יג; ג מ י ש ה — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' ט.

שמות עצם: [5.] א ה ד ה — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' ז.
[7.] ס ל ס ו ל י מ (בְּקוֹל) — ר' א"ש ערך סלסול. [8.] ד ק ו ת — חידושו של בן־יהודה. ר' דק, רהב"י עמ' ט. [9.] ח ו ל צ ה — חידושו של קלוזנר. ר' רהב"י עמ' יב; מ ח ו ך — ר' א"ש. [13.] ה צ צ י מ ר' א"ש ערך תְּצַץ;
" ב ר ן ז י מ " — שעשוע שבו משליכים חלוק אבן אל המים בכיוון שטוח והחלוק צריך לדלג 2–3 פעמים על פניהם. [14.] ר כ ו ב ו ת — ר' א"ש ערך רְכַבָּה. [17.] מ ח מ א ו ת — ר' א"ש ערך מתמאה: ט ק ס י מ — חידושו של בן־יהודה. ר' רהב"י עמ' יג. מ ל א כ ו ת י ו ת — חידושו של ברשדסקי. ר' רהב"י עמ' טז.

פ ע ל י מ : [14.] ת ד רְבֵן — חידושו של בן־יהודה, ר' רהב"י עמ' י.
[22.] ו פ ו ז מ ת — ר' א"ש ערך פּוֹזֵם.

י ג א ל י נ א י

תכנון לשון, פרסום ומימוש

(ממשימות המזפירות המדעית של האקדמיה)

חוק המדינה הטיל על האקדמיה ללשון העברית תפקיד נכבד ורב: לְכַוֵּן את התפתחות לשוננו¹. ואמנם, האקדמיה, יורשת ועד הלשון העברית וממשיכת דרכו, קיבלה על עצמה משימה קשה זו².

1. ראה 'חוק המוסד העליון ללשון העברית, תשי"ג–1953', 28.

2. ראה 'תכנון האקדמיה ללשון העברית', 28.